

СЕКЦІЯ 8. ФІЛОСОФІЯ ГРОШЕЙ ТА ЇЇ СОЦІАЛЬНО-ПРАКТИЧНІ ФУНКЦІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-518-4-15>

СОЦІАЛЬНА ТА ПРАКТИЧНА ФУНКЦІЇ ГРОШЕЙ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ПАРАДИГМІ ОСОБИСТІСНОЇ СВОБОДИ

Маринець Н. В.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри історії та суспільних дисциплін
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II
м. Берегово, Україна*

У сучасних соціогуманітарних дослідженнях спостерігається зростання інтересу до феномену грошей як до складного утворення, що поєднує економічні функції з ціннісними, світоглядними й антропологічними вимірами. Внаслідок цих змін трансформується не лише форма грошових відносин, а й їхній зміст, що своєю чергою породжує потребу в переосмисленні ролі грошей у контексті особистісної свободи. У такому контексті постає потреба у філософському аналізі грошей не як нейтрального інструменту обміну, а як соціального інституту, здатного впливати на вибір людиною життєвих стратегій, формувати її економічну суб'єктність і трансформувати межі автономії. З огляду на це, саме амбівалентність грошового феномену зумовлює актуальність вивчення його соціальних та практичних функцій у межах філософської парадигми особистісної свободи.

Філософське осмислення природи грошей може бути ефективно здійснене у межах ширшої філософії економіки, де вони постають не лише як інструмент обміну, а як багатозначний феномен, що охоплює онтологічний, гносеологічний, етичний та історіософський виміри. Це дозволяє інтерпретувати гроші не тільки як зовнішній елемент господарської діяльності, а як сутнісну форму, що моделює уявлення про буття, пізнання, мораль і розвиток людських спільнот. Зокрема, у концепції Г. Зіммеля гроші набувають статусу чистого засобу обміну, що, попри свою функціональну нейтральність, поступово перетворюються на автономну силу, здатну визначати життєві орієнтири особистості та суспільства [1].

У цьому контексті варто зосередитися на принциповому зсуві, що відбувся у сприйнятті грошей протягом останніх десятиліть. У межах сучасної наукової парадигми гроші дедалі частіше розглядаються як соціокультурний інститут, а не лише як універсальний еквівалент вартості. Ця трансформація відображає не стільки зміну економічних механізмів, скільки поглиблення соціального виміру функціонування грошових систем. Відхід від суто економістської моделі дозволяє враховувати вплив символічного капіталу, культурного середовища та структур довіри, що виникають унаслідок використання грошей у взаємодії між індивідом і соціумом.

Варто також відзначити, що в новітніх дослідженнях підкреслюється зв'язок між грошима та ключовими філософськими категоріями свободи, щастя, чесноти. На відміну від класичних уявлень, згідно з якими гроші були суто функціональним посередником у товарному обміні, сучасні підходи вказують на глибоку вкоріненість грошових практик у системах цінностей та етичних норм. Залучення до обігу символічних значень змінює статус грошей у свідомості індивіда: вони починають сприйматися як засіб самореалізації або ж, навпаки, як чинник втрати автентичної свободи, що підтверджується численними емпіричними прикладами з соціального життя.

Окрему увагу слід приділити впливу соціокультурного менеджменту на функціонування грошової системи. У цьому випадку відбувається значна переорієнтація джерел фінансування – від комерційної діяльності до інституційних механізмів, наприклад, благодійництва, патронажу, спонсорства. Така зміна вказує на глибшу трансформацію у сприйнятті природи грошей: вони постають не лише як результат ринкових відносин, а як вираження міжособистісної довіри та соціального партнерства [2, с. 109].

Зокрема, приклад інституцій культури або соціального підприємництва демонструє, що фінансова підтримка здебільшого надається не заради економічної вигоди, а для забезпечення певної ціннісної мети. У таких випадках гроші функціонують у ролі засобу реалізації колективної волі, а не інструменту індивідуального збагачення. Таким чином, у межах філософської парадигми особистісної свободи можна стверджувати, що гроші виконують водночас соціальну функцію, будучи регулятором взаємодії та практичну, слугуючи інструментом реалізації етичних або світоглядних орієнтирів особи.

Так, гроші виступають одним із ключових чинників у процесі економічної соціалізації особистості. Їхня роль виходить за межі суто фінансової функціональності, оскільки вони безпосередньо впливають на формування соціального статусу, визначаючи, зокрема, доступ до ресурсів, рівень добробуту, можливість задоволення базових і вищих

потреб. У масовій свідомості платоспроможність нерідко постає синонімом соціального престижу, що зумовлює вибір індивідом певної економічної, політичної чи моральної поведінкової стратегії [3, с. 131].

На цьому тлі логічним є перехід до аналізу внутрішньої структури грошового феномену, яка включає не лише інструментальні, а й ціннісно-нормативні компоненти. Зокрема, такі поняття, як довіра, обов'язок, відповідальність та свобода, мають концептуальне значення у філософії грошей, оскільки визначають не лише способи використання грошей, а й формують онтологічну рамку взаємодії між суб'єктами економічних практик. Таким чином, грошові відносини виступають індикатором рівня соціального капіталу, що виражається в інтерперсональній довірі та готовності до відповідального прийняття економічних рішень [4, с. 10].

З огляду на це, варто зазначити, що філософське осмислення грошей передбачає аналіз не лише їх матеріального еквівалента, але й світоглядної матриці, в яку вони вбудовані. Еволюція грошових форм – від монетарних до цифрових – супроводжується переформатуванням уявлень про багатство, володіння, взаємодію. У сучасних умовах впровадження електронних платіжних засобів відбувається не просто технологічний злам, а глибша соціальна диференціація: на тих, хто інтегрований у нові фінансові механізми, та тих, хто залишається в межах традиційного (готівкового) грошового обігу. Ця різниця своєю чергою відображає не лише рівень економічного розвитку, а й інституційну спроможність суспільства адаптуватися до змін.

Реальний приклад такого розшарування можна простежити у феномені «цифрового банкінгу»: у розвинених країнах значна частка трансакцій здійснюється за допомогою безконтактних технологій, тоді як у країнах із низьким рівнем фінансової інклюзії готівка лишається основною формою розрахунку. Це свідчить про те, що сучасна грошова форма не лише сприяє мобільності й свободі вибору, але й здатна створювати нові бар'єри, зокрема, інформаційні та технічні, які обмежують доступ до благ та послуг, що підсилює соціальну нерівність.

У межах дослідження особистісної свободи слід звернути увагу й на амбівалентну природу грошей як одночасно інструменту емансипації та контролю. З одного боку, володіння грошима розширює спектр можливостей людини – надає доступ до освіти, медичних послуг, культурного розвитку. З іншого боку, у системі глобального капіталізму гроші можуть функціонувати як засіб примусу, оскільки змушують особу адаптуватися до економічних умов, які вона не завжди в змозі змінити. У такий спосіб виникає парадокс: гроші декларуються як символ свободи, однак часто реалізуються як чинник обмеження, що філософськи окреслюється як «пастка раціональності».

Підсумовуючи, зазначимо, що гроші не є нейтральним елементом економічної системи. Їх статус у філософській парадигмі особистісної свободи зумовлює необхідність міждисциплінарного аналізу – на перетині економіки, соціології, етики та філософської антропології. Саме в цьому перехресті відкривається новий зміст грошового феномену як маркера не лише матеріального, а й екзистенційного буття особи в сучасному суспільстві.

Література

1. Зіммель Г. Філософія грошей. Харків : Фоліо, 2019. 672 с.
2. Музиченко Г. В., Борінштейн Є. Р. Соціально-філософське осмислення трансформації грошей: контекстуальне поле менеджменту соціокультурної діяльності. *Перспективи: соціально-політичний журнал*. 2024. № 4. С.104–111.
3. Комарова О. О., Братченко Л. Є. Гроші як чинник соціально-психологічного впливу на людей у сучасному суспільстві. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики: зб. наук. праць*. 2019. Вип. 83. С. 125–133.
4. Коробов В. К. Світоглядні основи вивчення соціальної ролі грошей у сучасному українському суспільстві. *Наукові праці. Філософія*. 2015. Випуск 250. Том 262. С. 7–11.